

Az Eszterházy-család és oldalágainak leírása.

Irta: *Eszterházy János*. Kézirat gyanánt kiadja Herczeg *Esterházy Miklós*.
Budapest. Athenaeum. 1901. 8°. XI—281. l.

Az Eszterházy-család genaológiája különböző királyi és császári házakkal van vérségi kapcsolatban, mondja a *Trophaeum domus Estorasiae* (Viennae 1700. ajánló lev.) szerzője. Így e család tulajdonképeni ősenek Őrs vezérnek a felesége is dák király-leány volt, de mint a szerző véli, nem lehetetlen, hogy már előbb Constantinus, Justinianus, s maga Nagy Károly is rokonságban állottak a családdal. Abban a korban, midőn az okleveleket zár alatt tartották, lehetséges, hogy akadtak emberek, kik a Trophaeum állításának hitelt adtak; ma mosolygunk ugyan a sohasem létezett „Estoras“-ok nagyszerű tettein, de egyúttal épen az oklevelekre támaszkodva, magunk elé tudjuk varázsolni e híres család őseit, legalább is halvány körvonalakban.

Az Eszterházyak a *Salamon* nemzetségből (genus) származnak. „Solomun“ nemzetségét már III. Béla király 1186-ban kelt oklevele is említi, (Mocud nostro fideli de genere Solomun), tagjait pedig IV. Béla 1239-iki oklevele „nobiles honestissimi“ nevezi. Inkább hagyományilag, mintsem oklevélileg beigazolható eredeti ősi birtokuk a Wotha (Watha) nevű volt, a felső Csallóközben; ez pedig genealogiailag annyiban fontos, hogy a Salamon nemzetség egyik főágához épen a „*de Watha*“ nevet viselő tagok tartoznak, kiknek állandóbb lakásuk és speciális birtokuk Watha területének északi részén, Élyeswathán vagy inkább Élyesházán feküdt; ebből bontakozik ki a XIII. sz. végén élő Nicolaus de Watha, őse csak a múlt (XIX.) században kihalt Illyesházi grófoknak.

A munka azonban a másik főággal foglalkozik; ennek birtoka szintén a wathai, nevezetesen déli területén fekvő Salamon-Watha volt; ebből a csoportból vehették eredetüket Zumbur, Pous, Salamon leszármazottjai, kik külön ágazatot képeztek, valamint a Dama és Miklós utódai is, kik szintén külön ágazathoz tartoztak ugyan, de az előbbivel együtt közös törzsből származhattak.

E főág tagjai a XIII. sz. folyamán Veszprém megyébe szakadtak, de innen már a XIV. sz. második felében újra visszatértek a csallóközi Salamon-Wathára, ősi birtokukra; ettől fogva felváltva használják nemcsak a „de Salamon-Watha“ és „de Watha“, hanem más

* Gr. Eszterházy János nevét *sz-szel*, a család többi tagjai a régies írásmódot követve *s-sel* írják. E két írásmód a címben és szövegben is nyilvánul.

csallóközi birtokaik után a „de Thankwatha,“ vagy „de Thankháza,“ „de Belwatha“ és „de Zerhashaza“ neveket is; — ez utóbbin kívül a többi összes ág kihalt.

E családokkal különben a szerző egyenként és részletesen foglalkozik; bennünket a „de Zerhas“ ág érdekel leginkább, mint a melyből az Eszterházyak veszik eredetöket. Ez ág őse *I. Miklós* „comes de genere Solomun“ volt, a XIII. sz. első felében, kitől a szakadatlan leszármazás kimutatható. Az ág egyik tagja *Balázs* azonban a „de Salamon“ nemzetségi név mellett 1425. körül felvette a „dictus Zyrhas,“ „Zerhás de Zerhászáza“ vagy „Zerhásfalva“ neveket, valószínűleg egyik birtokáról. A birtokra pedig a név a Csallóközben ma is szokásos, de különösen a múlt századokban divatos házakról tapadt, melyek kissé magas tetőzetű, náddal fedett kinyúló ereszszel, csallóközi dialektus szerint „zerhá“-val voltak ellátva. Zerhának synonymja lévén az eszterha, — lett az Eztherhászáza és Eztherháza. A már említett Balázs fia *II. László* 1464 ben már ez utóbbi családi néven szerepel s tőle, főleg azonban a XVI. sz. második felétől kezdve, e név általánosabb használatba jött.

A reformatio, mint főiri családjaink nagy részénél, úgy itt is hódított; az első, kiről tudomásunk van, hogy hódolt az új eszméknek, *Ferencz*, ki néhány évig Verancsics érsek udvarnoká volt; 1579 től pozsonyi alispán; 1600-tól mint buzgó lutheranus szerepel, ki a trencséni zsinat végzéseit is aláírta s nagy pártfogója volt Bornemisza Péternek. Tizenhárom gyermeke közül az egyik, *Tamás*, ki Vitten-gában tanult, maga is hitvitázó író; *Gábor* 1629-ben báró lett s mint Bethlen Gábor híve sokat fáradozott a fejedelem érdekében. Mind a kettő még lutheranus. Közülök először *Miklós* katolizált, valószínűleg jezsuita hatás alatt, kikenél nevelkedett. Miklós különben a fraknói öregebb, vagyis *hercegi* ág megalapítója; ő már buzgó Habsburgpárti volt, mint valamennyi utóda, de meggyőződésből; 1626-ban a grófi címet s nemsokára Fraknó várát nyerte a királytól. Mint nádornak szereplése ismeretes 1645. szept. 11-én halt meg Második nejétől, Bedeghi Nyári Krisztinától született *Pál*, szintén nádor, ki 1687-ben hercegi címet kapott; gyermekei azonban valamennyien nem viselik a hercegi címet; csak az 1783 jul. 11-én kelt oklevél engedi meg Eszterházy Miklósnak, az osztrák örökösödési és a hétéves háborúk kitűnő hősenek, hogy e címet mindkét nemű utódai viselhetik.

Eszterházy Miklós nádor legifjabb fia, *Ferencz* megalapítója az ifjabb fraknói, vagyis *grófi* ágnak: ennek fia volt *Antal*, *II. Rákóczi* Ferencz híres tábornagya, kiről legutóbb Thaly írt, de a kiről szerzőnk is részletes és sok szeretettel megírt életrajzot ad. Ferencznek második fia *József* országbíró, eleinte egyházi pályára lépett, de azt elhagyván, katona lett, s mint Lipót hű embere vett részt a Rákóczi-mozgalom-

ban, harczolván saját bátyja, Antal ellen is. Ferencz hasonló nevű legifjabb fiának fia *Miklós* lett megalapítója a *tatai* ágnek, mely ma is virágzik; Miklós egyik öcsese, Károly egri püspök, a másik öcsese Ferencz, megalapítója a *cseszneki* ágnek.

Bennünket közelebről a *cseszneki* ág érdekel; megalapítója I. br. Eszterházy Dániel (sz. 1585. jul. 26.); eleinte lutheránus és Bocskay híve, később Miklós bátyjával együtt katholizált s 1619 ben bárói czímet nyert; 1636-ban a cseszneki várat kapta II. Ferdinándtól. Unokája III. Dániel, II. Rákóczi Ferencz altábornagya, kinek szereplését a szerző eléggé megvilágítja, őse az *idősebb cseszneki ágnek*, melynek tagjai között számos kitűnő katona, államférfi s egyházi van. Egyik tagja *György* prépost, Párkánynál esett el a törökök ellen vívott ütközetben; *Imre* esztergomi érsek volt, ki Mária Teréziát megkoronázta. Ezen ág a XVIII. sz. folyamán *Erdélybe* is átszármazott; tagja többek közt *János*, e munka szerzője és *Kálmán*, az Erdélyi Múzeum-Egylet elnöke, ki katonai pályáját 1848-ban, 18 éves korában a Mátyas-huszárezredben mint közkatona kezdte. 1849 jan. 21-én Nagy-Szeben első megrohanása alkalmával egy ágyugolyó jobb karját elsodorta; mint főispánnak és képviselőnek szereplése mindenki előtt ismeretes és személye köztiszteletnek és népszerűségnek örvend.

Az *ifjabb cseszneki* ág őse I. *László* gróf, Dánielnek, a kurucz altábornagynak öcsese; unokája II. *László Pál* a pécsi egyháznak tagja, III. *László* pedig rozsnói püspök.

A *zólyomi* ág megalapítója Br. Eszterházy Pál, ki magára íratván öcsésének, Miklós nádornak *Zólyom* és *Dobrovina* nevű birtokait, ettől fogva a „perpetui de *Zólyom*“ nevet viselik. Egyik tagja Miklós, *zólyomi* főispán részese volt a *Zrinyi-Nádasdy-féle* összeesküvésnek, de később úgy látszik, az elégületlenek ellensége lehetett, kik azután őt *Zólyom* bevétele után fogságba vetették. Idősebb *István*, mint kurucz tábornok érdemel megemlést; *János* (Nep.) *Kázmér* pedig a napoleoni háborúknak volt sokat emlegetett hőse.

Nagyon terjedelmes lenne ismertetésünk, ha e tizenkilencz nemzedékre hivatkozható család valamennyi jeles tagjáról megemlékeznénk; ez nem feladatunk; ezelünk tulajdonképen inkább az volt, hogy e néhány sorral elismerésünknek adjunk kifejezést a hazai tudományosság nevében e mű szerzőjének, a nemrég (1898. jun. 24.) elhunyt Eszterházy *János* grófnak, e zajtalanul működött történelíróknak és genealogusunknak, ki évtizedeken keresztül folytatott munkálkodásának eredményét adta nemcsak e családtörténeti művében, hanem az ahhoz tatózó oklevéltárban is. Mindkettő sok érdekes és tanulságos részletet és adatot tartalmaz; a munka megjelenésének érdeme azonban a család fejéé, Esterházy Miklós herczégé.

Lukinich Imre.